

Var-dövləti, nə-cibliyi, xeyirxahlığı ilə çoxlarına ümid, kömək ola bilib. Ondan yardım umanlara əl tutub, təhsil almaq istəyənlər üçün məktəblər tikdirib, təqaüd verib. Özünə uşaqılıq illərində nəsb olmayan səadəti başqalarının yaşamasını istəyib arabaçı oğlu, milyonçu Murtuza Muxtarov...

Qazanılan milyonlar...

O, istedadlı, bacarıqlı ixtiraçı olub. Adı Azərbaycanın neft sənayesi tarixinə ixtirası ilə yazılıb. 1895-ci ildə dünyada ilk dəfə metal ştanqlarla zərbə qazıma sistemi" adı verdiyi bu ixtirası üçün dövlət patenti alıb. Murtuza Muxtarovun ixtira etdiyi qazma aləti bütün dünyada "Muxtarov" adı ilə tanınıb. Bir çox ölkəyə satılıb. Bakının Balaxanı, Suraxanı, Ramana və Sabunçu neft quyularının əksəriyyəti onun 1890-cı ildə yaratdığı "Podrat qazma" kontoru tərəfindən qazılıb.

Manaf Süleymanovun yazdıqlarına əsaslanıb deyə bilərik ki, Murtuza Muxtarov maşınların səsindən, balta və boruların ahəngindən, avadanlığın gurultusundan, quyunun dərin qatlarında vəziyyəti müəyyənləşdirməyi bacara-caq qədər peşəkarlıq, fərasət və vərdiş

miyyətlərinin əksəriyyətinin fəaliyyətində iştirak edib. O, həm də Şimali Qafqaz xalqları arasında savadın və texniki biliklərin yayılması cəmiyyətinin və Peterburq Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin fəxri üzvü olub.

Murtuza Muxtarov təhsilin, mətbuatın inkişafına böyük maddi dəstək göstərib. O, Bakı Real Məktəbinin, Təmirxan-Şuranın Qadın Gimnaziyasının hamisi olub. Ali və orta ixtisas məktəblərinin tələbələrinə təqaüd verib. Bakıda "Tərəqqi" qəzeti Murtuza Muxtarovun maddi köməyi ilə nəşr olunub.

Güclü, sərt və qorxmaz adam

Ancaq milyonlarının sağaltmağa gücü yetməyən dərdləri vardı Murtuza Muxtarovun. İlk evliliyi faciə ilə bitmişdi. Bir gün həyat yoldaşı Qönçənaz xanımı və iki qızını evdə qoyub səfərə yollanan neft sahibkarı geri qayıdanda onu dəhşətli xəbərlərlə qarşılayıblar. Murtuza Muxtarov səfərdə ikən qızları xəstələnib. Vaxtında müalicə edilməyən uşaqlar vəfat edib. Faciədən sarsılan Murtuza Qönçənaz xanımdan ayrılıb.

Növbəti səfərlərindən birində, Vlədiqafqaz şəhərində general Tuqanovun ortancıl qızı Liza xanımla ailə qurub. Aralarında yaş fərqi böyük idi. Övladları da olmayıb. Amma bu evlilik Murtuza Muxtarovun həyatının sonunadək davam edib. Onlar çox uşağın qayğısını çəkiblər, qəyyumluq ediblər, təhsil veriblər.

Bacarıqlı, istedadlı, qoçaq, zəhmətsevər, xeyirxah olduğu qədər də qətiyyətli, sərt, mərd, qorxmaz insan olub. "1920-ci ilin aprelinə Bakıya daxil olan XI Ordunun iki silahlısı atla onun yaşadığı, sonralar "Səadət" sarayı adlanan evinə gəliblər. Bolşeviklər qapını sındırıb zala daxil olublar və Murtuza Muxtarovdan tələb ediblər ki, təslim olsun. Onların evinə bu şəkildə daxil olmalarından qəzəblənən, bunu özünə təhqir sayan Murtuza Muxtarov tüfəngə əl atıb. Bolşeviklərdən birinə atəş açaraq öldürüb, ikinci gülləni isə özünə vurub.

Murtuza Muxtarov Əmircanda, özünün inşa etdirdiyi məscidin həyətinə dəfn olunub. Həyat yoldaşı Liza xanımı qulluqçular zirzəmidə gizlədiblər. O, Bakını tərk edib, Türkiyənin İstanbul şəhərinə gedib. Sonralar Berlinə köçüb. 1971-ci ildə Berlinə vəfat edib.

*Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"*

Arabaçı, fəhlə, milyonçu - Murtuza Muxtarov

Kasıblıq, ehtiyac içində keçən günlər

O, Bakının Əmircan kəndində arabaçı ailəsində dünyaya gəlib. Mollaxanada ibtidai təhsil alıb. Ehtiyac dolu həyatı onu kiçik yaşlarından zəhmətə alışdırıb. Murtuza Muxtarov uşaqılıqdan qardaşı Bala Əhmədlə birlikdə araba ilə çəlləkdə mədənlərdən şəhərə xam neft gətirib satıb. Dəmir yolu olmayanda, payız və qış aylarında araba karvanı ilə Bakıdan Tiflisə yük daşıyıblar.

Qazanc yeri olan arabasını 1874-cü ildə satıb. Balaxanı Zabrat kəndləri ətrafında salınan qazma kontorunda fəhləliyə başlayıb. Murtuza Muxtarov haqqında "Eşitdiklərim, oxuduqlarım, bildiklərim" adlı kitabda oxuyuruq: "Quyuları mexaniki üsulla qazmağa başlayanda Muxtarov buruqda adı fəhlə işləyir. Səhər alaqranlıqda kiçik qardaşı Bala Əhmədlə bərabər Əmircandan Zabratda piyada gedib axşam, çıraqlar yananda dala qayıdardılar".

Gənc Murtuza işgüzarlığı, iradəsilə özünə yol açıb. Qazma baltasını təkmilləşdirib. Murtuza Muxtarovun iş marağını, yenilik axtarışını gören kontorun sa-

hibi Markov ona mexaniki alət və cihazların sirrini öyrədib. Çox keçməyib ki, qoca sahibkar Markovun sayəsində buruq ustası olub. Bir müddət işə belə davam edib. Sonra Markov Zabratdakı qazma avadanlığını, emalatxanasını Murtuza Muxtarova sataraq Rusiyaya yollanıb.

Kontorunu 1890-cı ildə "Muxtarov podratı" adlandırın Murtuza Muxtarov getdikcə onu genişləndirib. O, qazma avadanlığını təkmilləşdirərək Abşeron-da ilk dəfə 1100 metrlik quyu qazdırıb. Qroznıda, Maykopda kontorunun filiallarını açıb. Zavod, mədən, konstruktor büroları ilə texniki və işgüzar əlaqələri yaradıb. Buna görə tez-tez Şimali Qafqaza getməli olub.

Yorulmaq bilmədən, gecə-gündüz çalışıb. Yarım mexanikləşdirilmiş "Molt" dəzgahında bir neçə dəyişikliklər etməyə nail olub. Tezliklə o, xilasetmə ustası kimi tanınıb. Ancaq Murtuza Muxtarov yaxşı başa düşürdü ki, dövrün tələbləri ilə ayaqlaşmaq üçün savad lazımdır. Onun isə ali təhsili yox idi. Savadını artırmaq, texniki biliklərə yiyələnmək üçün mühəndislərə maaş verib. 1917-ci ildə o, ilk dəfə taxtayonan dəzgah ixtira edib. Zavodunun istehsal etdiyi dəzgah və avadanlığı xarici ölkələrə satıb. Özü də xaricdən çoxlu avadanlıq alıb.

sahibi olub: "Məşhur Azərbaycan neftçisi, usta Piri (Quliyev) deyirdi ki, Ağa Murtuz bir dəfə faytonda bağa gedəndə qəflətdən atları saxlatdırıb, yaxınlıqda qazılan buruğun ustasını yanına çağırtdıraraq deyib ki, qazmanı saxla, qəza baş verə bilər, borular boş-boşuna fırlanır. Usta soruşur: "Nədən bilirsen?" Muxtarov deyir ki, alətlərin səsindən. Qazmanı dayandırıb yoxlayanda görürlər ki, doğrudan da borular Murtuza deyən kimi hədəf yerə fırlanırmış".

Neft milyonçusu Murtuza Muxtarov XIX əsrin axırlarında ovaxtkı çar Rusiyasında ilk dəfə Bibi-Heybətdə konstruktor bürosu olan neft avadanlıqları istehsal edən böyük zavod tikdirib. O dövrdə ilk neft avadanlığı müəssisəsi sayılan zavodun məhsulları yalnız Rusiyaya yox, xarici ölkələrə də ixrac olunub. Murtuza Muxtarov fəhlə və qulluqçular üçün üçmərtəbəli yaşayış binaları da inşa etdirib.

Onun Bakı şəhərində və ətraf kəndlərində, eləcə də Rusiyanın şəhərlərində, Avropanın bir sıra ölkələrində tikdirdiyi əzəmətli binalar bu günədək qalır.

Xeyriyyəçiliyi ilə də ad qazanmış Murtuza Muxtarov Bakıda xeyriyyə cə-